

Goran Pavel Šantek

gpsantek@ffzg.hr

Dino Vukušić

dino.vukusic01@gmail.com

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

„Ovo je Dinamo!“ – Fenomen Futsal Dinama kao alternativnog navijačkog kluba

U radu se tematizira navijački projekt Futsal Dinama kao alternativnog kluba GNK Dinamo iz Zagreba, Hrvatska. Nakon što se kontekstualizira problem koji je doveo do osnivanja ovoga kluba analiziraju se medijski natpisi o njemu te daje etnografski prikaz jedne prvenstvene utakmice. Borba za Dinamo interpretira se kao borba za demokratizaciju kluba, odnosno vraćanje nogometa u stanje u kojemu je on bio kada su klubovi još bili vezivno tkivo lokalne zajednice, izraz njezina identiteta te kulturna pojava čija je emocionalna snaga važnija od ekonomske koristi. Zbog različite strukturalne pozicije navijača i uprave kluba spor između njih promatra se i kao jedan od izraza borbe i otpora subordinirane društvene skupine.

Ključne riječi: Dinamo Zagreb, futsal, nogometni navijači, otpor.

“This is Dinamo!” – The Phenomenon of Futsal Dinamo as an Alternative Fan Club

This paper discusses the fan project of Futsal Dinamo as an alternative club to GNK Dinamo from Zagreb, Croatia. After contextualizing the problem which led to the foundation of this club, media reports about it are analyzed and an ethnographic description of a championship game is given. The struggle for Dinamo is interpreted as a fight for the club's democratization, which is the fight for returning football to a state when clubs were still the connective tissue of the local community, the expression of its identity and a cultural phenomenon whose emotional strength is more important than its economic benefits. Due to the different structural positions of fans and the club management, the dispute between them is seen as one of the expressions of struggle and resistance of a subordinated social group.

Key words: Dinamo Zagreb, futsal, football fans, resistance.

1. Uvod

U suvremenoj društvenoj znanosti sport se različito definira, kao igra, natjecanje, posao, zabava i spektakl, ili kao fenomen koji sačinjavaju sva ranije navedena određenja (usp. Žugić 1996). Nogomet, kao sport koji postavljamo u

fokus ovoga rada, očekivano izražava i potvrđuje gotovo sve komponente različitih definicija sporta, ali s druge strane nudi i prostor za stalno pridavanje novih osobina sportu ili pak njihovo revidiranje. Kao najpraćeniji, najpopularniji i najrasprostranjeniji sport (usp. Gulianotti 2007), nogomet u sebi sadrži element koji je često nedjeljiv od same igre, a to su ljudi koji ga gledaju, prate, uživaju u njemu ili pak kroz njega kreiraju dio vlastitoga identiteta (Brimson 2003). Iako jest pomalo “laički”, termin navijači je još uvijek najadekvatniji smišljeni naziv za navedenu grupu ljudi. Iz koje god polazišne točke krenuli u njihovo promatranje, doći ćemo do zaključka da se radi o izrazito heterogenoj pojavi koja, pomalo paradoksalno, za posljedicu rađa prilično homogenu grupu. Upravo su navijači tema čijem razumijevanju ovaj rad nastoji doprinijeti, osobito u njihovu „postmodernu“ djelovanju u koje Giulianiotti (2007, 39-65) ubraja i društvenu angažiranost očitu, primjerice, kroz težnju za “participativnim” djelovanjem u klubovima i nogometu općenito. Različita su opisna određenja navijača, npr. da je to osoba koja navija za određeni klub, kupuje ulaznicu i dolazi na stadion, medijski prati događanja uz svoj klub te komentira, najčešće u krugu prijatelja, događanja vezana uz njega ili nogomet generalno. No ovakvi i slični opisi nogometnih navijača ne otkrivaju ono što se nalazi “ispod površine”, jer, kada ih pomnije promotrimo, ovi ljudi nam otkrivaju cijeli jedan društveni i kulturni “svijet” u kojemu su nogomet i klub mnogo više od nečega što se podržava navijanjem ili kupovinom ulaznice. Ne treba zaboraviti da je upravo na tragu diferencijacije unutar skupine ljudi koji se nazivaju navijačima izrastao veliki korpus znanja i teorija o subkulturnim, devijantnim, klasno utemeljenim i sličnim odlikama navijačkog “plemena” (usp. Vrcan 2003). Da bi se zadržala konciznost teksta zadržat ćemo se na elementima navijačkog fenomena koji ga čine “društvenim pokretom u nastajanju” ili “društvenim pokretom koji već postoji” te je svrstan u red pokreta koji svojim djelovanjem zahtijevaju ne samo veću demokratičnost u nogometu već i direktnu participaciju onih zbog kojih se nogomet i igra. Nekoliko je razina na kojima možemo promatrati spomenuti zahtjev, koji se nekad pretvara i u revolt, a svaka razina unutar sebe sadrži specifične aktere koji svoje zahtjeve artikuliraju na različite načine (usp. Numerato 2014). I iz potonjega je jasno da je riječ o izrazito heterogenom pokretu suštinski povezanim zajedničkim zahtjevom, a to je promjena ili barem preispitivanje postojećeg stanja u i oko nogometa. Navijačke grupe često je nemoguće izdignuti iznad lokalnog konteksta, one su utemeljene u sredini iz koje klub dolazi i jednako tako su kroz godine postale elementom događanja na lokalnom nivou (usp. Roversi i Balestri 2000). Njihovo se djelovanje može odvijati kroz institucionalni okvir, dakle pravnim putem u svrhu rješavanja nekog problema, ili pak „direktnim djelovanjem“, pri čemu mislimo na vizualnu i verbalnu ekspresiju na stadionima ili gradskim ulicama. Fenomen u kojemu su objedinjena dva navedena načina je osnivanje i vođenje klubova od strane navijača. Navijački bunt koji se na početku manifestira kroz poruke na transparentima ili uzvikivanje parola upućenih klupskim čelnicima sve više zadobiva strukturu i poprima oblik organiziranog otpora. Kao neke od primjera možemo navesti navijače „Manchester Uniteda“ koji su kao opoziciju „pravome“ klubu čiju su vlasnici postali američki investitori osnovali „United of Manchester“. „St. Pauli“, povremeni njemački prvoligaš, postaje u potpunosti „navijački klub“, budući da navijači dobivaju mogućnost glasanja oko svih važnijih odluka koje se tiču kluba. U

okvirima Hrvatske bitno je spomenuti slučaj „NK Varteksa“, koji je pod neobičnim okolnostima bio prisiljen promijeniti ime u „NK Varaždin“ te se fuzionirati s drugim klubom u gradu. Ta je „kap prelila čašu“ navijača koji su potom osnovali „svoj“ Varteks. Primjer kojim ćemo se baviti u ovome radu odnosi se na borbu navijača protiv uprave „GNK Dinama“, koja je završila osnivanjem istoimenog malonogometnog kluba.

Nakon uvodnoga dijela u radu će se predstaviti projekt Futsal Dinama. Prvo će se kronološkim pregledom recentnije Dinamove povijesti kontekstualizirati problem koji je doveo do osnivanja ovoga navijački vođenoga kluba. Potom će se kratkom analizom medijskih natpisa prikazati kako je situacija vezana uz Futsal Dinamo medijski prezentirana i prihvaćena u javnosti. Etnografska metoda i opis upotrijebit će se da bi prezentiralo kako izgleda jedna utakmica Futsal Dinama i događaji vezani uz nju, te koje se poruke odašilju ovim događajem. U završnom dijelu rada predstaviti ćemo neke moguće intepretacije fenomena Futsal Dinama, nadajući se da će druge biti moguće predstaviti u sljedećim radovima.

2. Kontekst nastanka Futsal Dinama

Na početku je potrebno kontekstualizirati fenomen Futsal Dinama i velike popularnosti koju u Hrvatskoj ima Prva malonogometna liga, te pojasniti situaciju koja je dovela do toga. Nogometni klub Dinamo, rezultatski najuspješniji klub u Hrvatskoj, već godinama ne budi zainteresiranost zagrebačkoga nogometnog puka. Zvuči paradoksalno da u milijunskom gradu gdje nogometni fanovi mahom navijaju za Dinamo, domaće utakmice posjećuje u prosjeku 1.700 gledatelja,¹ iako im je klub osvojio deset uzastopnih naslova prvaka i redoviti je sudionik europskih klupskih natjecanja. Broj ljudi koji prati utakmice Dinama uživo bio bi i puno manji da prosjek, kako se može primijetiti pogledom na službenu statistiku, ne podižu dvije prvenstvene utakmice koje bude veći interes od drugih: one sa splitskim Hajdukom i Rijekom. Već iz ove “statističke napomene” vidljivo je da postoji nesrazmjer između broja navijača na tribinama i uspješnosti kluba. Pitanje zašto je tome tako dominira hrvatskim medijskim prostorom, ali i “kuloarskim” pričama već godinama.

Navijači Dinama, te samim time navijačka grupa “Bad Blue Boysi” kao “najvatreniji” i “najeksponiraniji” segment ljudi koji podržavaju Dinamo Zagreb, posjeduju dugu povijest “borbi” ili bolje rečeno neslaganja s klupskim upravama. Kao argumente dostatno je spomenuti neslaganje i “otvoreni sukob” grupe s državnim političkim vrhom i predsjednikom Republike u 1990-im godinama (usp. Vrcan 2003) ili brojne sukobe (fizičke i verbalne) s organima reda kako u bivšoj ta-

¹ Podaci preuzeti sa službene stranice Hrvatske nogometne lige (<http://prvahn1.hr/statistika/gledatelji>). Podaci se odnose na prošlu sezonu, ove je sezone prosjek porastao na oko 4.300 gledatelja, što je još uvijek minorno spram popularnosti kluba i nekadašnje posjećenosti utakmica.

ko i u današnjoj državi.² U ovom radu ćemo se koncentrirati na okolnosti koje su razlog trenutnog nezadovoljstva Dinamovog navijačkog puka.

Tranzicijski period u Hrvatskoj obilježen je raznim krizama, kako ekonomskom tako i društveno-moralnom. Tvornice, postrojenja i industrijski “divovi” gasili su se jedan za drugim. Gašeni “nevidljivom rukom” tranzicije, za sobom su ostavili veliki broj nezaposlenih, onih koji rade te za taj rad ne primaju plaću, mladih ljudi koji svoju perspektivu ili ne vide uopće ili ju ne vide unutar Hrvatske, a sve navedeno iznjedrilo je još jednu posljedicu – ogromno nepovjerenje u institucije i politiku. Pretvorba i privatizacija provedene u skladu s logikom “osobnih poznanstava i pogodovanja”, kupnja tvornica za jednu kunu, zatvaranja istih nakon prodaje svega što se moglo prodati, krajnja nebriga za nešto što bi se moglo nazvati budućnošću jednog društva, svi ovi obrasci konstruirani tijekom “tranzicije na hrvatski način” postali su “modus operandi” određenog broja djelatnika unutar hrvatskog sporta. A upravo je sport jedan od “ogledala društva”,³ pa ako su uspjesi u sportskim natjecanjima “ambasadori zemlje u svijetu”,⁴ “uspjesi društva u cijelosti”, “dokaz stabilnosti i napretka države” bilo bi pomalo naivno ne ustvrditi kako su i anomalije u istom tom sportu odraz stanja u državi, društvu i javnosti općenito.

NK Dinamo je kroz svoju povijest prošao mnoga “turbulentna” razdoblja, neka su bila vezana uz „igre na terenu“, no ona mnogo “problematičnija” bila su povezana uz „igre izvan terena“. Zadnja velika kriza u odnosu “Dinamo – navijači” traje već “neko vrijeme”, s time da je pridjev „neko“ u ovoj frazi prilično teško odrediti. Naime, nemoguće je ustvrditi koji je točno događaj doveo do pomenute krize, pa se smatra da je ona rezultat mnogih procesa, odluka klupskog vodstva i općenito načina na koji je Dinamo vođen posljednjih deset do petnaest godina. Kronološki gledano, ishodište brojnih problema u današnjem Dinamu moramo potražiti u procesima koji su se dogodili 2000. Godine, kada se klubu nakon dugogodišnje navijačke “borbe” vratilo ime Dinamo. Tada u klub ulaze nove strukture te zatječu izrazito lošu financijsku situaciju. Dotad široj javnosti nepoznati Zdravko Mamić započinje svoj put prema potpunoj “dominaciji” u Dinamu. Nova “upravljačka garnitura” obećava financijski oporavak te rezultatsku stabilnost kluba. Prve godine nakon povratka imena donose određeno rješavanje financijskih problema, ali pod “veoma sumnjivim okolnostima”. Neki dugovi su “obrisani” “fiktivnim” promjenama dužnika dok se drugi dijelovi duga saniraju ulaskom sponzora za koje će se kasnije uvidjeti kako su direktno povezani s novim strukturama u upravi (odnos Barišić – Siemens). Dinamo je organiziran kao udruga građana, ustrojena na način da

² Brojni primjeri potvrđuju navedene činjenice, od javnosti poznatijih mogu se navesti sukobi „Bad Blue Boysa“ i policije u Banja Luci 1989. godine, neredi koji su obilježili nikada odigranu utakmicu Dinama i Crvene Zvezde 1990. g., paljenje svećane lože Maksimirskoga stadiona 1993. g., brojni okršaji s policijom tijekom borbe za povratak imena Dinamo pa sve do nedavnih događaja vezanih uz „crne liste“ kojima se mnogim navijačima zabranjuje ulazak na stadion.

³ Ova fraza se može često čudi od vodstva HNS-a, izražena od predsjednika saveza naglašeno je predstavljena i u dokumentarnom filmu „Offside zamka“ Maria Kovača iz 2013. g., posvećenom namještanju utakmica u Hrvatskoj.

⁴ “Floskula” često korištena od strane medija u Hrvatskoj i sportskih djelatnika, ponajviše od aktualnog vodstva Hrvatskog nogometnog saveza

generalna skupština bira upravni odbor (bitno je naglasiti da generalnu skupštinu sačinjavaju svi članovi udruge, u ovom slučaju svi članovi Nogometnog kluba Dinamo Zagreb) (usp. hrvatski Zakon o udrugama u Narodnim novinama 74/2014). Kroz godine sustavnog ignoriranja ove odredbe klupskog statuta stvorila se, u terminima sociologije rada i organizacije, pojava koja se naziva klika, dok pojedini “oštriji” medijski tekstovi govore o “sekti” koja vodi klub. Princip djelovanja je vrlo jednostavan, skupština izabire upravni odbor, dok sam taj upravni odlučuje tko će sudjelovati u radu skupštine, preciznije kojih je to osamdeset ljudi koji će sudjelovati u glasanju i donošenju odluka, dok ostali članovi udruge nemaju pristup sjednicama i daleko su od tokova donošenja odluka vezanih uz klupsku politiku.

Od 2006. godine se moglo na Maksimirskom stadionu čuti povike, a povremeno i pogrдно skandiranje sa “sjeverne tribine”⁵ upućeno Zdravku Mamiću. Ovo je bila samo uvertira u ono što je slijedilo. Nekoliko godina latentnih i manifestnih tenzija na relaciji uprava – navijači rezultirale su bojkotom svih utakmica GNK Dinama od strane “Bad Blue Boysa” u sezoni 2010./2011.⁶

Kada govorimo o nogometnoj igri i njezinoj utemeljenosti u zajednici, često spominjemo riječi kao što su identitet, identifikacija, međuodnos navijača i kluba i sl. (usp. Brimson 2003). Upravo je ta povezanost, ta identitetska odrednica Dinama i Zagreba, Dinama i navijača bila prva na udaru u sve više rastućoj privatiziranosti kluba od strane Zdravka Mamića i ljudi bliskih njemu. Bojkot “Bad Blue Boysa” trajao godinu dana, a na tribinama se nisu pojavile “brojne obitelji koje na stadion ne idu zbog huligana”,⁷ Maksimir je postajao sve prazniji i široj javnosti je postalo jasno da na snazi nije obračun uprave kluba i manjeg broja navijača, već opće nezadovoljstvo među navijačima Dinama. Letimičnim pogledom na snimke utakmica godinama unatrag jasno je kako Dinamo ne pati od smanjenja broja već od permanentne neposjećenosti domaćih utakmica, s izuzetkom onih europskih, makar je bitno naglasiti kako se tada radi isključivo o atraktivnosti protivnika koji privuče povećati broj simpatizera. “Bad Blue Boysi” se nakon prekida bojkota okreću odlascima na gostovanja, dok domaće utakmice prate s istočne tribine. Bitno je istaknuti kako se tada u navijačkom žargonu javlja pojam “crna lista”, a radi se o popisu navijača koji ne smiju prisustvovati utakmicama, tj. zabranjen im je ulazak na stadion, iako neki od njih nemaju pravomoćnu presudu kojom bi im bila izrečena ta mjera. Uz nekoliko prosvjeda za vrijeme održavanja jedne skupštine kluba pojavila se i inicijativa “Zajedno za Dinamo” (ZZD), koja “pravnim putem” kreće u borbu s vladajućim strukturama u klubu. Vodstvu Dinama se zamjera mnogo toga, ponajviše samovolja jedne osobe, korištenje kluba “kao bankomata Zdravka Mamića i njemu bliskih ljudi”, krajnja netransparentnost u poslovanju i procesima odlučivan-

⁵ Tribina na kojoj se nalaze “najvatreniji” navijači Dinama “Bad Blue Boysi”.

⁶ Kao referentni tekst u ovome dijelu rada koristili smo kraći tekst dostupan na službenoj stranici grupe „Bad blue boys“ pod nazivom „Kronologija jednog ludila“ Dostupno na: <http://www.badblueboys.hr/feljton-kronologija-jednog-ludila-1-dio/>

⁷ Ovakva sintagma često se koristi u hrvatskim medijima kada se pokušava diskreditirati navijače te objasniti slabu posjećenost hrvatskih stadiona. Njenom čestom upotrebom poprimila je pomalo ciničan karakter.

ja, vlast koja se proširila prema svim porama hrvatskog nogometa općenito (kroz djelovanje HNS-a) te ogromna razina samodostatnosti i "arogantnosti" u javnim istupima. Kao jedan od najvažnijih zaključaka ove kronološke kontekstualizacije problema u GNK Dinamu bitno je izložiti problem potpune alijenacije većine navijača Dinama od samoga kluba, potpuna nezainteresiranost za sportski aspekt Dinama i rastuća "melankoličnost" oko procesa vezanih uz vođenje kluba. Ovi općeniti zaključci dovoljni su da se shvati kako je ogromna doza nezadovoljstva neminovno morala rezultirati nekim novim procesima i pojavama.

4. Futsal Dinamo u medijima - kratki pregled i značajke

Jedna takva pojava jeste i Futsal Dinamo, koji je od samih početaka bio medijski dobro praćen. Čim su navijači Dinama Bad Blue Boysi preuzeli vođenje Futsal Dinama, osnovanog 2012. godine, dakle i prije njegova prvog javnog predstavljanja 6. rujna 2014., već su u novinama (usp. Juranović 2014) izašli napisi o njegovu osnivanju i nakani da bude primjer demokratski vođenoga sportskog kolektiva u kojemu svaki član ima pravo glasovanja prilikom uspostavljanja klupskih upravljačkih tijela. Prva utakmica futsal kluba očekivano je bila dobro medijski popraćena, a novinari u izvješćima (usp. Tončić 2014) nisu propustili napomenuti kako joj je nazočilo više gledatelja nego što ih nazoči „velikonogometnom“ Dinamu, što je indikativno za status „novoga“ i „staroga“ kluba među Dinamovim navijačima. Javnosti su predstavljeni i razlozi osnivanja Futsal Dinama: „Revoltirani navijači, ignorirani od strane kluba, odlučili su masovnim učlanjivanjem u ovaj malonogometni klub pokazati javnosti kako njihov željeni članski ustroj po načelu „jedan član – jedan glas“ može uspješno funkcionirati“ (usp. Tončić 2014). Da novi klub nije sam sebi svrha, već da je za navijače značenjski povezan sa starim, željelo se pokazati i datumom odigravanja prve (prijateljske) utakmice. Ona je odigrana 6. rujna jer je istoga datuma 1967. godine NK Dinamo ostvario svoj najveći uspjeh u povijesti osvajanjem Kupa velesajamskih gradova. A i protivnik Futsal Dinamu u ovoj prvoj utakmici bila je momčad All Stars Dinamo, sastavljena od bivših uglednih igrača NK Dinama, koji su se i osobno uključili u navijačku inicijativu o uvođenju članskoga modela upravljanja u GNK Dinamo. Mediji nisu propustili popratiti i kasnije natjecateljske utakmice Futsal Dinama, pri čemu su uglavnom hvalili broj navijača, koji se kretao oko nekoliko tisuća, dok je u isto vrijeme na prvoligaške utakmice GNK Dinama dolazilo i samo 500 gledatelj. Takođe, pohvalno se izražavalo o navijačima, atmosferi i pokazanim emocijama. O tome svjedoče, recimo, naslov i nadnaslov jednoga članka: „BBB-i oduševili. Ovo je čista ljubav, navijačka strast ne može se kupiti novcem“ (usp. Delač 2014). Klub se medijski pratio i po završetku natjecateljske sezone, a mnogi mediji naglašavali su i uspješno poslovanje ovoga od samih navijača upravljanoga kluba. Primjer je članak objavljen na portalu Vecernji.hr s naslovom „Futsal Dinamo završio godinu „u plusu“ i najavio izbore za novo vodstvo“ (usp. Vecernji.hr 2015a). Mediji prate i širenje popularnosti kluba, primjerice izvan Hrvatske, o čemu svjedoči osnivanje Futsal Dinama u drugoj polovici 2015. godine u Australiji, pri čemu su predstavljeni i motivi osnivača Zorana Markovića: „(...) Želio sam osnovati klub koji će biti na ponos Hrvata koji žive u Australiji, baš kao što je i Futsal Dinamo na ponos svih

Dinamovaca u domovini.“ (usp. Vecernji.hr 2015b). I sadržaj ovoga članka i dan mu prostor u medijima pokazuju afirmativni pristup velikog dijela javnosti Futsal Dinamu i onome što on u simboličkome smislu želi biti: pokret za Dinamo kao javno dobro koje pripada svim njegovim navijačima u jednakoj mjeri. Iz ovoga kratkoga pregleda vjerujemo da se može zaključiti da je Futsal Dinamo u medijskom prostoru uspio komunicirati svoju poruku i senzibilizirati javnost za organiziranje sportskoga kluba po načelu „jedan član – jedan glas“. U sledećem segmentu teksta prikazaćemo na koji način takvo djelovanje funkcionira u praksi, putem prikaza jedne utakmice kluba Futsal Dinamo.

5. Istraživač na terenu – etnografija utakmice Futsal Dinamo-Siscia⁸

„Pripreme“ za utakmicu u Domu sportova počele su danima prije, diljem grada su „lijepljeni“ plakati formata A4 koji pozivaju navijače u dvoranu, iznad pojedinih gradskih nadvožnjaka postavljene su „plahte“ sa istaknutim terminom utakmice te rečenicom „Svi u Dom sportova“. Postavljanje spomenutih „plahti“ kućne izrade možemo povezati s obrascem ponašanja, koji sam dugogodišnjim promatranjem slika, uočio kod mnogih navijačkih grupa, koje na taj način vrše „mobilizaciju“ pripadnika navijačke grupe i ostalih simpatizera toga kluba, onih koji nisu pripadnici „jezgre“ ili „prve ekipe“.

Prvu od mnogobrojnih specifičnosti vezanih uz ovakav tip sportskog događaja pronašao sam u činjenici da su se ulaznice kupovale u prostorijama „Udruge navijača“ u Ilici. Čekajući petak, „riskirao“ sam mogući nestanak ulaznica jer je opipavanje „gradskog bila“ govorilo kako je karata svakim danom sve manje i da je interes nezapamćen. U nekoliko navrata sam se kroz tjedan našao u razgovorima gdje su sugovornici znali postaviti to pitanje, koje se rijetko čuje u Zagrebu zadnjih godina kada je sport u pitanju: ima li još karata?

Svaki sportski događaj je organiziran od strane kluba, dakle klub prodaje ulaznice za isti na ovlaštenim mjestima u gradu, ili u novije vrijeme putem interneta. U ovome slučaju situacija je bila ponešto drukčija. Prodaja je bila organizirana u prostorijama „Udruge“ koje su ujedno i svojevrzni „fan-shop“. Uz kupovinu karte nudila se i mogućnost u članjenja u „Futsal klub Dinamo“. Dolaskom na lokaciju u Ilici uočio sam kako se niti na jednom proizvodu ne može vidjeti natpis „Dinamo“. Dominirali su artikli sa logom navijačke grupe „Bad Blue Boys“, te oni koji na sebi imaju pojedine poruke koje se tiču trenutne, kako ju navijači vole nazvati, „borbe za povratak Dinama“, drugim riječima kampanje za demokratske izbore u klubu, po principu „jedan član, jedan glas“. Izrazito neobičnim učinio mi se izostanak „suvenir“ koji sadrže ime „Dinamo“, budući da prostorije pripadaju navijačkoj grupi koja je organizirana sa ciljem praćenja upravo tog nogometnog kluba. Detaljnim čitanjem internetskih foruma, kao jednog od novih načina komuniciranja u navi-

⁸ Autor etnografskog zapisa je Dino Vukušić. Promatranje je obavljeno 12.10.2014. u Dvorani II Doma Sportova u Zagrebu. Utakmica Futsal Dinamo- Siscia odigrana je u sklopu II. Hrvatske malonogometne lige- Sjever.

jačkom svijetu, došao sam do podatka kako GNK Dinamo zabranjuje prodaju svojih suvenira u prostorijama „Udruge“ zbog zaštite autorskih prava. Komentirajući ovu činjenicu s ljudima koji nisu direktno involvirani u rad navijačke grupe, ali svojim „stažem“ u navijačkom svijetu svakako jesu kompetentni govoriti o ovim stvarima, došao sam do zaključka kako je ovo još jedan u nizu dokaza o „nategnutim“ odnosima klub-navijači koji zapravo i jesu motivacija za cijeli „futsal pokret“, a na kraju krajeva i određena motivacija za pisanje ovoga rada. Za vrijeme kupovine ulaznice načuo sam kako prodaja teče vrlo dobro te kako bi Dom spotova trebao biti pun u nedjelju. Bio je petak te je do utakmice ostalo još dva dana u kojima sam intenzivno pratio sve navijačke aktivnosti po gradu. Intenziviralo se lijepljenje plakata te postavljanje „plahti“ s ciljem dodatne motivacije za dolazak na utakmicu.

Oko sedamnaest i trideset, sat i pol uoči utakmice, zamjetio sam prve „grupice“ navijača koje su ulazile u trgovinu „Lidl“ da se opskrbe pivom i drugim alkoholom. Zauzimale su se klupice oko Doma sportova te se uz ispijanje alkohola „pripremalo“ za početak utakmice. Veličina tih, nazovimo ih „grupica“, varirala je od dvoje pa sve do grupa od desetak ljudi. Najčešće su to bili muškarci u svojim dvadesetim godinama, dok su se u nekim grupama mogle zamijetiti i ženske osobe. Nije teško opservacijom ponašanja ustvrditi da se dosta često radilo o „partnericama“ nekoga od prisutnih. Veće grupe ljudi su najčešće bile oformljene na temelju mjesta stanovanja, dakle svojevrsne kvartovske pripadnosti, koja usput rečeno igra veliku ulogu u samom procesu socijalizacije unutar krugova o kojima govorimo u ovome radu. Bilo bi netočno zaključiti da su veze među pojedincima unutar ovakvih grupa uvjetovane samo kvartovskom pripadnošću, dakle pripadnošću kvartu kao teritorijalnoj jedinici i „simboličkoj“ konstrukciji. Postoje brojni mehanizmi koji povezuju mlade ljude koji pohode sportske događaje, počevši od škole, zajedničkih mjesta izlazaka, upoznavanja na utakmicama, ponajprije onim gostujućim. Jedan prilično važan element koji sam uočio pri ovom „predobrednom“ promatranju navijača je da su grupacije u kojima dolaze na utakmicu izrazito homogene što se tiče dobi pripadnika. Vrlo rijetko je dobna struktura izlazila iz okvira razlike od par godina među pojedincima, makar su i takvi slučajevi mogući, pogotovo kada govorimo o navijačkoj grupi kao o hijerarhijski ustrojenoj skupini, te ulogama u njoj. Sjedeći u parku koji se nalazi na prilazima Domu sportova imao sam dobar uvid u sve brojniju kolonu ljudi koja se kretala prema ulazima, dok su u mojoj neposrednoj blizini bile dvije grupe od sedam do osam mladića u svojim ranim dvadesetima, koji su ispijajući „gemišt“ žustro diskutirali o raznim stvarima: nogometu, drugim sportovima, te dosta često o „legendarnoj utakmici na Šalati“. Prisutan je bio mahom „veseli“ ton, vjerojatno uvjetovan alkoholom koji se već nalazio „u njihovoj krvi“. Iz okolnih ulica čula su se sporadična navijanja neuvredljivog sadržaja, tako da se na parkiralištu sa bočne strane dvorane 15-ak minuta orilo „Volim te Dinamo...“

Pola sata prije početka utakmice ulazi su bili pretrpani, a redovi dugački nekoliko desetaka metara, dok je čekanje u redu bilo popraćeno glasnom pjesmom i skandiranjem te ponekim komentarom o „izvrsnosti“ ovog događaja. Nekoliko policijskih kombija svojom prisutnošću davalo je do znanja da je ovo u očima „Nogometnog saveza“ događaj „visokog rizika“, ali u dvoranu nisu ulazili. Na

samom ulazu „sigurnosni pretres“ vršila je redarska služba organizirana iz redova navijača te nije bilo nikakvih problema pri ulasku u dvoranu. Sama činjenica kako su osobe s redarskim oznakama zapravo dio navijačke skupine daje dodatnu „težinu“ cijelom događaju, jer je očito na djelu neka vrsta „samokontrole pod autoritetom vlastite grupe“. Kako se ne bi krivo razumjelo, izvor autoriteta nije represivnog karaktera, već je posljedica činjenice kako organizacija sigurnosnih aspekata događaja od strane navijačke grupe djeluje izrazito autoritativno na svoje članove i ostale posjetitelje ovog događaja. Druga stvar koju je bitno napomenuti jest da se uz kupovinu karte dobivao letak kojim se apeliralo na razumno ponašanje i nužnost da sve protekne u redu, kako bi se i ovim primjerom široj, često nepovjerljivoj, javnosti pokazalo kako se ovdje ne radi o „tristo huligana“.

S dvadesetak minuta zakašnjenja igrači su izašli na teren, a Domom sportova počelo se vijoriti tisuće malih zastavica uz natpis obješen na ogradu dužinom cijele tribine: „Pod ovim bojama pobjeđujemo“ kao i zaglušujuća pjesma „Volim te Dinamo“. Koreografija se može smatrati jednim od vrhunaca ritualnosti u navijačkom svijetu, kada se zvučno i vizualno međusobno nadopunjuju, a često se putem koreografije odašilje i određena poruka. Nakon nekoliko minuta na znak se spuštaju zastave, a dvorana nastavlja s glasnim skandiranjem „Dinamo Zagreb“. Redale su se pjesme posvećene „Dinamu“. Niti jednom riječju se nije spominjao Zdravko Mamić, te nije zabilježeno nikakvo uvredljivo skandiranje. Stajao sam na samome vrhu tribine, dok sam drugo poluvrijeme pratio iz drugog reda uz teren u neposrednoj blizini „vođa navijača“. Lako je uočiti kako su u nižim redovima stajali mlađi pripadnici te oni stariji koji su još voljni pratiti „tempo“ koji diktira masa dok se prema vrhu tribine i s lijeve i desne strane od „kopa“ grupiraju stariji navijači (u žargonu grupe često nazivani „umirovljeni navijači“ ili „Istok“), „simpatizeri“, kao i oni koji ne žele biti u „epicentru ludila“.

Vizualno, tribina je djelovala „karnevalski“ uz velike zastave s istaknutim grbom grada Zagreba, psom koji simbolizira grupu „Bad Blue Boys“ te zastavom sa simbolom „Omega“. Transparenti koji su upotpunjavali vizualni izričaj navijačkih grupa mahom su se odnosili na imena zagrebačkih kvartova iz kojih dolaze pojedine grupe navijača, kao i drugih gradova iz kojih su navijači pristigli na utakmicu. Izgled, to jest stil odijevanja pojedinaca na tribini, je varirao. U manjini su, ali ih je bilo, oni koji svojim stilom oblačenja pokazuju kako im nisu strana „ko-ketiranja“ s metal, punk ili pak skinheads subkulturom, do onih koji njeguju „casual“ stil odijevanja. Mišljenja sam kako je upravo taj stil zadnjih desetak godina postao dominantan unutar navijačkih krugova, a korijene ima unutar britanskog navijačkog pokreta od početka 1980-ih.

Nešto manje od dva sata trajalo je neprekidno pjevanje i skandiranje, koje se manifestiralo većim ili manjim intenzitetom i nije uvijek pratilo razvoj situacije na terenu. Ipak, može se zaključiti kako je uzbudljivost same utakmice uvelike diktirao intenzitet navijanja te je nakon golova koje je postigao „Dinamo“ decibelaža u dvorani rasla. Što se tiče diskrepancije između atmosfere na tribini i terenu, zaključujem kako uzastopno ponavljanje jedne pjesme rađa novi „kaos“ svakim novim ponavljanjem. Ovo se može učiniti nelogičnim, ali sustavnim promatranjem

ove pojave došao sam do ovog zaključka. Također na tribini postoji različita razina „ufuranosti“ od navijača do navijača te oni u „većem momentu transa“ nerijetko povicima animiraju one mirnije dijelove tribine. Ne radi se o prisili već „poticaju“.

Kako se kraj bližio rastao je intenzitet pjevanja pjesme „...u dobru i u zlu sjever je uvijek tu...“, koja atmosferu dovodi do usijanja te prerasta u skandiranje „ovo je Dinamo“ nakon posljednjeg sučevog zvižduka. Igrači su s terena ispraćeni uz huk dvorane koji je odaslao jasnu poruku „šampioni“, ali i „hoćemo izbore“ kao svojevrsnu poruku upravi „pravog Dinama“.

Nekoliko minuta nakon kraja utakmice dvorana se počela prazniti, počinju se skidati transparenti, a mlađi pripadnici grupe skupljali su zastave koje su poslužile za izvođenje koreografije. Ispred i oko dvorane su se još mogli čuti povremena skandiranja i navijanje, ali vrlo brzo su se svi uputili svojim kućama, okolnim ugostiteljskim objektima ili dućanima u potrazi za osvježanjem nakon još jednog „obreda“.

5. Dinamo kao slučaj borbe navijača za svoj klub

Fenomen futsal kluba Dinamo, kluba razvijenog i vođenog od navijača upravo sa željom da bude alternativa GNK Dinamu te istodobno i model kakav bi on trebao biti, može se interpretirati ili objasniti nizom teorijskih koncepcija i pristupa. U ovom radu želimo ponuditi samo neke interpretativne mogućnosti, očekujući da će druge biti moguće predstaviti u radovima koji slijede.

Jedna od uporišnih točaka svakako mogu biti razmatranja koja prate namećanje, omogućeno pozicijom moći, određenih kulturnih ili socijalnih rješenja na različite načine podređenim skupinama. Otpor skupina s drugim organizacijskim rješenjima i kulturnim vrijednostima samoočekivan je, a iz obilja primjera na tu temu možemo navesti samo Bourdieua (usp. 1993) koji govori o nastanku unutargrupnih borbi zbog različitih kulturnih pogleda i vrijednosti. U sportu se primjeri toga otpora na mikro razini mogu očitovati u navijačkom formiranju vlastitih klubova, nakon što su na različite načine ostali bez onih koji su bili dijelom njihove lokalne zajednice i izrazom njezina i njihova identiteta. Bitni razlog ove klupske alienacije od navijača jest sve veća komercijalizacija nogometa, pri čemu klub počinje funkcionirati samo kao poslovna jedinica s glavnom svrhom stjecanja zarade, bilo klubu, bilo vlasniku, bilo upravljaču.

Pokreti protiv ovakvoga, poslovnoga i materijalističkoga, shvaćanja nogometa prisutni su u svim europskim zemljama, jedan od najpoznatijih jest Against Modern Football, a jedan način novoga djelovanja navijača jest i osnivanje alternativnih klubova. Futsal Dinamo, smatramo, može se promatrati upravo u ovom kontekstu, s jedinom specifičnošću u okviru Europe u tome što su navijači odlučili osnovati novi klub po članskom modelu iako je i onaj „stari“ prema hrvatskim propisima zapravo također bio takav. No vidjeli smo iz dosadašnjega teksta da on u praksi nije tako funkcionirao pa se može zaključiti da je GNK Dinamo za dio svojih članova postao nefunkcionalna udruga, koja već i svojom javnom medijskom prezentacijom o moćniku koji u njoj svime upravlja pokazuje da ne uspijeva ost-

variti osjećaj kohezije i solidarnosti potreban da bi uspješno funkcionirala za sve svoje članove.

Osnivanje novoga kluba Dinamo i kao alternative i kao modela za željeno funkcioniranje nogometnoga kluba čini se tako sasvim logičnim potezom. Iako ovakav postupak za „stari“ Dinamo i neke društvene skupine može biti disfunkcionalan, za uključene pojedince, druge društvene skupine i „novi“ Dinamo on je izrazito funkcionalan. Kad bismo ovakav postupak sagledavali iz Mertonova (1968) viđenja pet načina na koje pojedinci odgovaraju na kulturne ciljeve i institucionalna sredstva mogli bismo reći da su se Bad Blue Boysi i svi drugi članovi Futsal Dinama odlučili za djelovanje putem inovacije, u kojemu pojedinci zadržavaju kulturni cilj (natjecanje u nogometu u okviru Hrvatskoga nogometnog saveza), ali iznalaze vlastiti način postignuća (Futsal Dinamo umjesto GNK Dinama). Njihove vrijednosti i ideje mogu se očitati na predstavljenim nogometnim utakmicama Futsal Dinama, u kojima su one od publike transparentima, poklicima i pjesmama, u jednoj vrsti performansa, vrlo jasno izražene (usp. Goffman 1959, 45). Iz svih je izraza očito da se nogometni navijači i članovi ne žele svesti samo na „potrošače“ (usp. Rigauer 1981, 68-69) već žele biti aktivni sudionici u svojim udrugama i demokratski sudjelovati u upravljanju svojim klubovima. Može se zaključiti da za dio društva, pogotovo skupine mladih, upravo sport jest bitno područje javnoga djelovanja i izražavanja kritike spram pojedinih društvenih pojava, u ovom slučaju upravljačkog i simboličkog prisvajanja javnoga dobra, što Dinamo zbog uloge u dvadesetostoljetnoj hrvatskoj povijesti zasigurno jest. Ovakvim djelovanjem navijači Dinama, kao i mnogi drugi nogometni navijači, pokazuju društveni i politički aktivizam u vrlo širokom rasponu, od karnevalskoga ismijavanje dužnosnika, uglednika i autoriteta, do organiziranog djelovanja na promjeni u društvu ili njegovim segmentima. I prakse navijačkoga otpora vrlo su različite, od fizikalističkoga huliganskoga ponašanja do intelektualističkoga pisanja angažiranih publikacija, s brojnim inačicama između. Svim je oblicima zajedničko da se uglavnom radi o mladim ljudima koji odbijaju biti disciplinirani od nositelja moći u nogometnim klubovima, organizacijama ili širem društvu te prihvatiti realitet kakav oni proizvode i znanje koje im se nameće (usp. Foucault 1977, 194 i 1983, 208). U slučaju GNK Dinama npr. realitet da svi članovi nemaju jednako pravo glasa, prema kojemu je šira javnost i državna uprava indiferentna, te „znanje“ da je klub izuzetno dobro vođen i organiziran, koje se stalno emitira iz uprave GNK Dinama.

Kako je razvidno iz teksta, naša pozicija u ovom istraživanju nije neutralna. Ona to niti nije mogla biti jer smo željeli, slijedeći Bourdieovu ideju o zadaći društvenih analitičara, radom ići preko *doxe* i producirati „para-*doxalne* načine mišljenja“, kako bi se destabilizirali „zdravorazumski“ uvidi koje svi prihvaćaju i interioriziraju, a nitko ne propituje. Tu nam se opisana situacija s GNK Dinamom, njegovim funkcioniranjem, ponašanjem i reakcijama društva, politike i medija čini izuzetno primjenjivom. Tako smatramo da se Dinamo *bourdieuovski* može shvatiti kao jedno polje, odnosno „set objektivnih, povijesnih odnosa između pozicija učvršćenih u određenom obliku moći (ili kapitala)“ (Bourdieu i Wacquant 1992, 16). Svako polje je pri tome i jedna vrsta igre i natjecanja za uključene aktere, a za Bourdiea bit njegova konstituiranja jest u sporećim (contested) odnosima među

društvenim akterima, uslijed čega ono postaje i jedan izraz društvene borbe. U slučaju GNK Dinama akteri dolaze iz različitih strukturalnih pozicija, pa najeksplicitnije član uprave kluba uz moć kao ključni kapital pri ekspresijama najčešće koristi i ističe onaj ekonomski (zarada, dobro poslovanje, broj zaposlenih i sl.), a strukturalno se podčinjeni navijači u svojim aktivnostima i obrazloženjima pretežno pozivaju na kulturni kapital, primjerice na GNK Dinamo kao kulturno dobro svih građana Zagreba i njegovih navijača, važni nacionalni i gradski simbol, bitnu odrednicu njihova identiteta i lokaliteta. Tko će u „igri“ u ovomu „polju“ (usp. Bourdieu 2000, 151-153) na kraju biti uspješniji trenutno nije poznato, no odgovor će se i tako iznaći izvan samoga polja. Naime, društvo u kojemu živimo je klasno društvo – klasa je za Bourdieua kulturna kategorija i označava skupinu aktera koji „dijele iste interese, društvena iskustva, tradicije i vrijednosni sustav te koji teže djelovati kao klasa i odrediti se u odnosu spram druge grupe aktera“ (usp. Clement 1995, 149) – a upravo su klase te koje nameću i osiguravaju dominaciju nad nekim poljem (usp. Urry 1990, 88). Dakle, hrvatski sport općenito ili GNK Dinamo partikularno, kakvi god da bili, izraz su dominantnih vrijednosti hrvatskoga društva, ili vrijednosti onih koji dominiraju tim društvom, pa će se način njihova funkcioniranja moći promijeniti tek kada se na toj društvenoj razini donese odluka o primjerenosti ili neprimjerenosti cjelokupnoga djelovanja svih u polju uključenih aktera. Upravo iz toga razloga i BBB i igrači Futsal Dinama na nedavnim prosvjedima traže jači angažman institucija hrvatske države te jednako smatraju odgovornima one koji gotovo samostalno upravljaju javnim dobrom kao i one koji su im to institucionalno omogućili (usp. Hebar 2015). Njihova je borba također i borba protiv pretvaranja GNK Dinama u klub s ekskluzivnim članstvom, odnosno preciznije u klub u kojemu svaki član ne može postati skupštinar, o čemu je već ranije u tekstu bilo riječi. Kao i u svim ekskluzivnim klubovima pristup je prestižnijim pozicijama omogućen samo ograničenom broju članova, a od drugih je napravljena fizička ili simbolička distanca (Bourdieu 1993, 127). Primjer može biti klupsko nazivanje huliganima čak i onih koji djelatnost protiv uprave kluba vode prvenstveno javnim tribinama i putem pravnoga sustava (usp. priopćenje Dinama: <http://www.seebiz.eu/dinamo-odgovorio-zzd-u-vi-ste-huligani-koji-rusite-ugled-kluba/ar-25586/>). Tako smo i ovdje svjedoci dobro poznate i učestale strategije, kojom dominantne grupe one koje su iz vlasti žele predstaviti kao nemoralne, degenerirane i neinteligentne osobe koje nisu vrijedne upravljačkoga utjecaja (usp. Giulianotti 2005, 166).

Borba za Dinamo očituje nam se kao borba za demokratizaciju kluba, vraćanje kluba navijačima, odnosno vraćanje nogometa u stanje u kojemu je on nekada bio, u doba kada su klubovi još bili vezivno tkivo lokalne zajednice (usp. Brombergerovu (1995, 306-309) ideju o nogometu kao ritualu koji generira *communitas* ili „zajednicu umova“), izraz njezina identiteta i kulturna pojava čija je emocionalna snaga važnija od ekonomske koristi. Zbog svoje različite strukturalne pozicije autori smatraju da spor navijača Dinama i uprave GNK Dinamo jest i jedan od izraza borbe i otpora subordinirane društvene skupine, i to ne samo subordiniranih pojedinaca unutar jedne skupine, ako zamislimo da nju tvore članovi i navijači GNK Dinama, već i šire društvene borbe. Poruke navijača i adresati kojima su upućene te mjesta održavanja prosvjeda samo su neki argumenti za gore navedeno.

U ovom trenutku još se ne zna kako će završiti ova inačica borbe navijača za njihov klub, no da je dio mladih ljudi upravo kroz sport našao način angažiranoga društvenoga djelovanja i rada na društvenoj mijeni čini se neospornim. Nogomet i na ovaj način pokazuje da jest „više od igre“, s potencijalom ne samo da bude dobar reprezent društva, osobito tijekom ekonomskih i socijalnih promjena, već i da bi mogao biti jedan od izraza njegove istinske demokratizacije i smanjivanja nejednakosti, dakle i putova društvene transformacije.

Literatura i izvori

- Bourdieu, Pierre. 1993. *Sociology in Question*. London: Sage.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre and Loic I. D. Wacquant. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity.
- Brimson, Dougie. 2003. *Eurotrash: The Rise and Rise of Europe's Football Hooligans*. London: Headline Book Publishing.
- Bromberger, Christian. 1995. Football as World-View and as Ritual. *French Cultural Studies* 6:293-311.
- Clement, Jean-Paul. 1995. Contributions of the Sociology of Pierre Bourdieu to the Sociology of Sport. *Sociology of Sport Journal* 12:147-157.
- Delač, Hrvoje. 2014. Ovo je čista ljubav, navijačka strast ne može se kupiti novcem. *Večernji list*, 13.10.2014.
- Foucault, Michel. 1977. *Discipline and Punish*. London: Peregrine.
- Foucault, Michel. 1983. The subject and power. U *Michel Foucault*, prir. H. L. Dreyfus and P. Rabinow. Chicago: University of Chicago Press.
- Giulianotti, Richard. 2005. *Sport: A Critical Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Giulianotti, Richard. 2007. *Football: A Sociology of the Global Game*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin.
- Hebar, Srđan. 2015. Ovo je bunt protiv institucija. *Večernji list*, 24.11.2015.
- Juranović, Tomislav. 2014. BBB-i osnovali svoj Dinamo. „Izbori, legende i pune tribine su naš odgovor praznom Maksimiru“. *Jutarnji list*, 26.8.2014.
- Merton, Robert K. 1968. *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Numerato, Dino. 2014. Who Says „No to Modern Football?“ Italian Supporters, Reflexivity, and Neo-Liberalism. *Journal of Sport and Social Issues* 39/2: 120-138.

- Rigauer, Bero. 1981. *Sport and Work*. New York: Columbia University Press.
- Roversi Antonio i Carlo Balestri. 2000. Italian Ultras Today: Change or Decline? *European Journal on Criminal Policy and Research* 8/2: 183-199.
- Tončić, Lovro. 2014. Na Maksimiru pustoš, na Šalati 3000 navijača podržalo „novi“ Dinamo. *Večernji list*, 7.9.2014.
- Urry, John. 1990. *The Tourist Gaze*. London: Sage.
- Vecernji.hr. 2015a. *Futsal Dinamo završio godinu „u plusu“ i najavio izbore za novo vodstvo*. Web adresa: <http://www.vecernji.hr/nogomet/futsal-dinamo-završio-godinu-u-plusu-i-najavio-izbore-za-novo-vodstvo-999632>, zadnji put posjećena 30.12.2015.
- Vecernji.hr. 2015b. *Futsal Dinamo i u Australiji*. Web adresa: <http://www.vecernji.hr/nogomet/futsal-dinamo-i-u-australiji-1044057>, zadnji put posjećena 30.12.2015.
- Vrcan, Srđan. 2003. *Nogomet-politika-nasilje: Ogledi iz sociologije nogometa*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo.
- Zakon o udrugama. *Narodne novine* 74/2014.
- Žugić, Zoran. 1996. *Uvod u sociologiju sporta*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu.

Примљено / Received: 22. 02. 2016.

Прихваћено / Accepted: 19. 09. 2016.